
woord werd gezegd. De verschillen in benadering tussen de antwoorden laten bovendien zien dat de bisschoppen geen onderling contact hebben gehad of afspraken gemaakt over deze zaak.

De antwoorden van de Nederlandse bisschoppen

Alvorens het Nederlands episcopaat aan het woord te laten, is hier een korte introductie van de leden daarvan op haar plaats. Aan het hoofd, maar niet meer dan nominaal, stond aartsbisschop H. van de Wetering (1850-1929), die als 45-jarige op relatief jonge leeftijd was benoemd. Als enige van de bisschoppen kon hij op dat moment voor enigszins vooruitstrevend worden gehouden, al was zijn relatie met christen-democratische voormannen als Herman Schaepman en Alphons Ariëns niet steeds zonder rimpels. De krachtfiguur binnen het episcopaat – althans, zo zag hij zichzelf – was de veel oudere C. Bottemanne (1823-1903), bisschop van Haarlem sinds 1883, conservatief en autoritair, een ouderwetse houwdegen met rigoristische trekken, die meende dat hij in plaats van Van de Wetering de Utrechtse zetel had moeten krijgen. De pogingen tot een ‘moderne’ katholieke politiek van Schaepman en diens pleidooi voor samenwerking tussen katholieken en orthodoxe protestanten, keurde hij zonder reserve af.¹² De beide Brabantse bisschoppen W. van de Ven (1834-1919) van 's-Hertogenbosch en P. Leyten (1834-1914) van Breda waren aartsconservatieve geestelijken met een beperkt intellectueel blikveld. Dat gold niet voor bisschop J.H. Drehmanns (1843-1913) van Roermond, maar hij bekleedde dit ambt pas sinds 1900 en had binnen het bisschoppencollege nog weinig invloed. Hij toonde zich overigens spoedig een redelijk open bestuurder met oog voor maatschappelijke vraagstukken.

Enkele bisschoppen maakten, alvorens in te gaan op de specifieke vragen die hen werden voorgelegd, opmerkingen van algemene aard over het Nederlands protestantisme. De bisschop van Den Bosch schoor alles over één, zeer negatieve kam. Het grootste deel van de protestanten was volgens hem in geloofszaken lauw of onverschillig en hield zich daarom niet met zieltjeswinnerij bezig. Als ze dat al deden, was antipapisme hun drijfveer.¹³ Zijn collega Drehmanns van Roermond maakte wel degelijk onderscheid tussen orthodoxen en ‘modernen’, zonder die overigens tot een bepaald kerkgenootschap te rekenen. Vanuit de luxe van een vrijwel homogeen-katholiek Limburg stelde hij vast dat zijn kudde van de weinige ‘zware’ protestanten nauwelijks iets te vrezen had; het actieve deel onder hen was miniem. Veel gevaarlijker waren in zijn ogen de zich ‘protestant’ noemende ongelovigen, voorvechters van het neutraal onderwijs, maar hiervan had de protestantse orthodoxie op de duur meer te lijden dan het katholicisme.

¹² J.P. de Valk, *Roomser dan de paus? Studies over de betrekkingen tussen de Heilige Stoel en het Nederlands katholicisme, 1815-1940* (Nijmegen, 1998), 176.

¹³ ‘S’ils font quelque chose, c’est par haine contre la religion catholique’.